

ABD VE RUSYA’NIN SURİYE İÇ SAVAŞINA MÜDAHALELERİNİN JEOPOLİTİK YAKLAŞIMLARI

Doç. Dr. Muazzez HARUNOĞULLARI

Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi / Coğrafya Bölümü
muazzez@kilis.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9515-7833>

doi: 10.31834/ortadoguvegoc.936741

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12 Mayıs / 12 May 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Haziran / 30 June 2021

Yayın Tarihi / Published: Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Harunoğulları, M. (2021). ABD ve Rusya’nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(1). ss. 43-84

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved

Öz

2010 yılında Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan huzursuzluk bir dalga halinde Ortadoğu'ya yayılmış, Arap halklarının ayaklanması Suriye'de de etkisini göstermiştir. 2011 yılında Dera'da başlayan rejime yönelik protestoların rejim güçleri tarafından şiddet yoluyla bastırılması, tutuklamalar, DEAŞ, YPG gibi terör örgütlerinin halk üzerindeki baskısı, şiddeti ve daha pek çok olumsuz gelişme sonucu Suriye'de iç savaş kaçınılmaz olmuştur. İç savaşla birlikte Suriye'de uluslararası müdahaleler yoğun biçimde kendini göstermiştir. Çalışma, Suriye iç savaşına müdahalede bulunan ABD ve Rusya'nın müdahale nedenleri, yöntemleri ve Suriye politikalarına odaklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın ana teması her iki ülkenin Suriye'ye müdahaleleri, Suriye'nin jeopolitik önemine binaen bu ülkedeki jeopolitik menfaatleri, jeopolitik yaklaşımları ve izledikleri politikalarıdır. Suriye'de yaşanan iç savaşla ülke toprakları jeopolitik mücadele alanı haline gelmiş, yeni güç dengeleri ortaya çıkmıştır. İç savaşa müdahil olan aktörler, Suriye'deki jeopolitik hedeflerini izledikleri politikalar üzerinden gerçekleştirmeye ve bölgedeki nüfuzlarını Suriye devleti üzerinden güçlü tutmaya çalışmaktadırlar.

Anahtar kelimeler: İç Savaş, Suriye İç Savaşı, Ortadoğu, Jeopolitik, Enerji Politikaları

GEOPOLITICAL APPROACHES OF THE USA AND RUSSIA INTERVENTION TO THE SYRIAN CIVIL WAR

Abstract

In 2010, the unrest in the North African countries spread to the Middle East in a wave, and the revolt of the Arab peoples had its effect in Syria. Civil war in Syria has become inevitable as a result of the violent suppression of the protests against the regime, arrests, the pressure and violence of terrorist organizations such as DAESH and YPG on the people, and many other negative developments that started in Deraa in 2011. With the civil war, international interventions in Syria have manifested themselves intensely. The

study focuses on the intervention reasons, methods and Syrian policies of the USA and Russia, which intervened in the Syrian civil war. In this context, the main theme of the study is the intervention of both countries in Syria, the geopolitical interests related to the geopolitical importance of Syria, their geopolitical approach and the policies they follow. With the civil war in Syria, the lands of the country have become an area of geopolitical struggle and new power balances have emerged. The actors involved in the civil war are trying to realize their geopolitical goals in Syria through the policies they follow and to keep their influence in the region strong through the Syrian state.

Keywords: Middle East, Energy Sources, Geopolitics, Energy Policies, Syrian Civil War.

Giriş

Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan geniş çaplı halk hareketleri bölgede geri dönüşü olmayan bir sürecin başlangıcı olmuş, halk hareketlerinin başlaması ve geniş bir alana yayılmasıyla süregelen olaylarla Ortadoğu, bir kez daha iç çatışma, şiddet ve istikrarsızlık alanı haline gelmiştir. Toplumları ve politikaları birbirleriyle sıkı bağlantılara sahip olan Arap dünyasında 2011’de yaşanan gelişmelerin farklı nedenleri, bağlamları ve sonuçları bulunmaktadır. Yaşanan gelişmelerin bağlamı, Akdeniz ve daha geniş çapta Avrupa ve hatta küresel protestolarla kurulabilir (Dalacoura, 2012, s.63). Bölgesel ve küresel pek çok ülkenin ve legal/illegal örgütün sürece müdahil olmasıyla birlikte Suriye iç savaşı, bölgeye yeni bir ekonomik ve jeopolitik belirsizlik kaynağı enjekte etmiştir. Sürece dâhil olan uluslararası aktörler/devletler ve terör örgütleri arasında yaşanan silahlı mücadele sonucu ülkede büyük bir ekonomik ve sosyal çöküş yaşanmıştır. Rejim ve rejimi destekleyen ülkelerin askeri operasyonları ve terör saldırıları sonucu yerel nüfus baskı, şiddet, ölüm ve yaralanma olaylarına maruz kalmıştır. Tüm bu olaylar neticesinde on binlerce insan hayatını kaybetmiş, ülke içinde yerinden olan milyonlarca insan mülteci konumuna düşmüştür.

Savaş yaşanan bölgede yeme, barınma gibi temel ihtiyaçlar karşılanamamış, eğitim ve sağlık hizmetleri büyük ölçüde durmuştur.

Suriye iç savaşı, güç, toprak, kaynaklar ve güç dengeleme açısından silahların, paranın ve insanların kullanıldığı bir savaş haline gelmiştir. Suriye iç savaşına müdahalede bulunan küresel ve bölgesel aktörler, savaşın süresinin uzaması ve daha geniş bir coğrafyaya yayılmasına etkide bulunmuştur. Süreç içinde birbiriyle etkileşimde olan pek çok devlet ve illegal örgütün müdahaleleri jeopolitik çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu çalışma ABD ve Rusya'nın Suriye iç savaşına müdahalelerinin jeopolitik yaklaşımlarına odaklanmaktadır. Çalışmada; ABD ve Rusya'nın Suriye iç savaşına müdahalelerinin motivasyonları ve her iki ülkenin Suriye'ye müdahalelerinin jeopolitik hedefleri ve yaklaşımları nelerdir? sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Araştırmada kısa bir giriş bölümünden sonra kuramsal çerçevede ülkelerin coğrafi konumları ve jeopolitik önemleri ile iç savaşlar arasında ilgi kurulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Suriye iç savaşı ve ülke içi etkileri, ikinci bölümde ABD ve Rusya'nın Suriye'ye müdahaleleri ile Suriye politikalarının jeopolitik yaklaşımları/motivasyonları değerlendirilmiştir.

Kuramsal Çerçeve

Tarih boyunca devletlerarasında meydana gelen güç mücadeleleri, ekonomik öneme sahip olan coğrafi mekânlarda ve büyük ölçüde coğrafi amaçlar için gerçekleştirilmektedir. Fiziki ve beşeri belirleyicilerin önemli ölçüde rol oynadığı güç mücadelelerinde öne çıkan coğrafi amaçlar;

1. Enerji rezerv alanlarını ve yollarını kontrol altına almak,
2. Ülkenin sınırlarını veya iç güvenliğini tehdit edebilecek komşulara karşı tampon bölgeler oluşturmak,
3. Önemli boğaz ve kanallar vasıtasıyla veya doğrudan denizlere açılmak,

4. Deniz ulaşım ve ticaret yollarını, boğazları, stratejik bölgeleri denetim altına almak,
5. Önemli kara ulaşım güzergâhlarını kontrol etmek,
6. Stratejik öneme sahip doğal kaynaklar (madenler, değerli taşlar vb.) üzerinde kontrol sağlamak,
7. Pazarlara ulaşmak,
8. Hedef ülke nüfusunun etnik ve mezhepsel fay hatlarını harekete geçirerek politik gayeleri gerçekleştirmek şeklinde sıralanabilir.

Coğrafyanın savaşa tatbik ettiği pek çok uygulama, askeri strateji ya da küresel güvenlik konularına uygulanan ve genel olarak belli bir bölgenin temel alındığı jeopolitik analizler söz konusudur. Gücün yayılmasında ana mücadele alanı olarak kabul edilen mevzubahis bölge, stratejik yolların, yaşam kaynaklarının, toprakların, sembolik bölgelerin denetim, yerel, bölgesel veya küresel güç manevra alanlarını kapsamaktadır (Sevim, 2012, s. 24). Ülkelerin coğrafi konumları, topraklarının genişliği, askeri stratejinin doğasını ve tasarımını etkilemektedir. İç savaş için dahi, bir ülkenin konumu, büyüklüğü, yeraltı yerüstü zenginlikleri, sınırlarının niteliği, nüfusun etnik ve dini yapısı, illegal örgütler gibi faktörler, zamansal ve mekânsal alanı ve yayılma olasılığını etkilemede oldukça önemlidir.

İbn-i Haldun'un belirttiği gibi "medeniyet" tarihi bilmekten geçer. Devletler, toplumlarının geçmişte nasıl yaşandığını, nasıl yönetildiğini, insanların iyi yaşaması ve devlet düzeninin optimum şartlarının sağlanması için devletin üstüne düşen görevlerin ne olduğunu bilir ve buna dikkat ederse, toplumu etkileyen doğal, politik ve ekonomik etkenler de o nispette etkili bir şekilde kullanılabilir. Toplumsal yaşam ekonomiye dayanmaktadır. Toplumun mamur duruma gelmesi için ekonomi temel etken olarak işlemektedir. Dolayısıyla toplumların refahı ve memnuniyeti için bireylerin ekonomik imkânlardan olabildiğince yararlanması gerekir. Bununla birlikte toplumun ve devletin çöküşünün önlenmesi için adalet sahibi erdemli yöneticilere ihtiyaç vardır. Ayrıca devletin başındakilerin zulüm ve haksızlık gibi halka zarar veren şeylerden

kaçınması gerekir (İbn-i Haldun, 1977, s.21-23). Tarih, toplum ve devlet arasındaki bağın zayıflamasıyla ülke içi toplumsal, ekonomik ve idari yapı büyük ölçüde zarar görür ve devlet zayıflamaya başlar ki iç savaş veya silahlı çatışma kaçınılmaz hale gelebilir. Ekonomik yetersizliğin, yoksulluğun, mezhepsel ayrılığın, etnik çeşitliliğin, iç siyasetteki uzlaşmazlığın olduğu yerlerde çatışma olasılığının ortaya çıkma riski daha yüksek olabilmektedir.

Yaygın yoksulluk ortamı zayıf yönetimler, devlet ideolojisi ile uluslararası temelde bir ayrım meydana getirmiş, bu ayrım toplumda memnuniyetsizliği ve şiddetli çatışmayı beslemiştir. Stratejik, jeopolitik -kaynak ve stratejik konum bağımlılığıyla beslenen ilişkiler- soğuk savaşın öncesinde olduğu gibi sonrasında da "Shatterbelt" (parçalanmış/bölünmüş bölgeler/kuşaklar) bölgeleri oluşturmaya devam etmiştir. Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar gibi parçalanmış bölgeler, etnik çeşitliliğe, dış müdahaleye ve çatışma tarihine sahip alanlar olarak tanımlanabilir (O'Loughlin ve Witmer, 2005, s.5).

Bir bölgenin coğrafi yönleri olan;

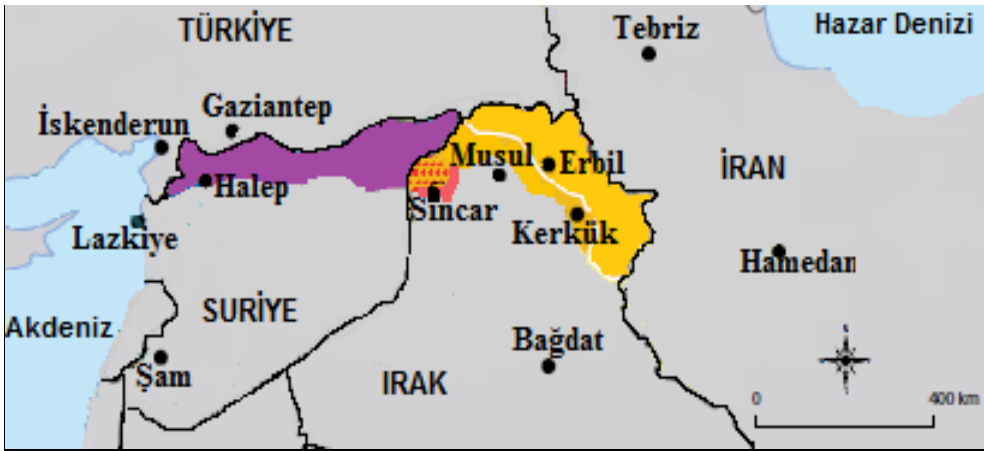
1. Çatışmanın yeri ve kapsamı,
2. Bölgenin fiziki coğrafya özellikleri (dağ, orman, akarsu, göller vb.),
3. Stratejik doğal kaynaklar ve bunların dağılışı,
4. Bölgenin kaynak değeri,
5. Su kütlelerinin konumu,
6. Nüfusun dağılımı ve yoğunluğu,
7. Toplumun etnik ve politik olarak parçalanması,
8. Nüfusun mezhepsel olarak bölünmesi,
9. Eşitsizlik, siyasi dışlanma veya tarihsel intikam,
10. Siyasi istikrarsızlık,
11. Ekonomik az gelişmişlik ve gelirin eşitsiz dağılımı gibi hususlar savaşa yönelik teşvikleri büyük ölçüde şekillendirmektedir.

Bir kara bölgesini savunmak veya fethetmek önemli olabilir. Belirli bir bölge stratejik veya kıymetli kaynaklar bakımından değerli hale gelebilir (yağma). Orada yaşayan nüfus; etnik köken, din vb. faktörler nedeniyle özel bir ehemmiyete sahip olabilir. Arazinin coğrafyası ayrıca stratejik olarak istenen özellikler gösterebilir (Buhaug, vd. 2005, s.2). Ülkelerin sahip olduğu petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları ve diğer bazı kaynaklar fazlasıyla kıymetlidir. Ülkeler ve uluslar açısından değerli olan kaynaklar, genellikle ülke içinde hâlihazırda çeşitli konularda bölünmüş olan etnik ve siyasi gruplar arasında çatışmayı kışkırtacak veya çıkan çatışmaları besleyecek bir etki göstermektedir (Klare, 2001). Küresel enerji dolaşımı için seçilen rotalar bölgelerin doğal ve beşeri çevre ilişkileri üzerinde köklü değişiklikleri beraberinde getirmekte, aynı zamanda ülkeler arasında önemli işbirliklerine veya mücadelelerine yol açmaktadır. Enerjinin üretildiği ve pazarlandığı coğrafi alanlar daha fazla değer kazanmakta, politik ve askeri müdahalenin hedefi haline gelmektedir (Akdemir, 2011, s. 72). Kaynak coğrafyaları ve enerji güzergâhları bakımından önemli olan sahalar üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen güçler, jeopolitik ve jeoekonomik yönden değerli topraklara sahip ülkelerde ülke içi karışıklık ve savaş çıkartarak kendi emellerini gerçekleştirmek adına tüm argümanları kullanmakta sakınca görmezler (Samset, 2009).

Suriye, bölgesel coğrafi konumu itibariyle hem batılı ülkeler hem de Rusya ve diğer bölge ülkelerinin enerji yolları üzerine izlediği politikalar açısından jeopolitik yönden anlamı ve önemi olan bir ülkedir. Ortadoğu'da yaşanan küresel rekabetin meydana getirdiği vekalet savaşının odağı haline gelen Suriye, Ortadoğu coğrafyasında İsrail, Lübnan, Irak ve Türkiye gibi stratejik öneme sahip ülkelere komşu, bu yönüyle bölgedeki gelişmelerden etkilenen ve bölgedeki gelişmelerin seyrini etkileyebilen bir ülkedir. Aynı zamanda içinde bulunduğu coğrafi alan ve bölge politikalarında etkin olmak isteyen büyük güçler için de bir kilit ülke konumundadır. Amerikalı ünlü politikacı Henry A. Kissinger “*Ortadoğu’da Mısır olmadan savaş, Suriye olmadan barış yapılamaz*” diyerek Suriye’nin bölge için

önemini vurgulamıştır. Suriye, ABD'nin Ortadoğu'da elde etmek istediği dış politika hedefleri bakımından da anahtar ülke konumundadır (Güner, 2016, s. 263).

Türkiye-Suriye sınırı ve de Kuzey Irak yönetiminin kontrolünde olan bölgeler ile Rabia-Sincar üzerinden Irak-Suriye sınır hattını oluşturmaktadır (Şekil 1). Her ne kadar komşusu Irak kadar büyük petrol yataklarına sahip olmasa da Suriye, zengin yer altı kaynaklarına, önemli enerji rezerv alanlarına yakın ve ayrıca geçiş noktasında yer almaktadır. Lübnan ve Ürdün üzerindeki etkisi, İsrail-Filistin davasındaki tutumu ve bu çatışma sahasına yakınlığı, coğrafi konumu sebebiyle başat güçlerin nüfuz altına almak istediği bir ülkedir (Bostancı, 2016, s. 607). Ayrıca Suriye; Türkiye, İsrail ve İran'ın güvenliği ve dış politika amaçları bakımından oldukça duyarlı bir coğrafyada bulunmakla birlikte Lübnan'ın istikrarının sağlanmasında doğrudan etki sahibidir (Sandıklı ve Semin, 2012, s. 6).

Şekil 1. Türkiye-Suriye-Irak, Irak –Suriye Sınır Hatları. Kaynak: Balanche, 2018'den değiştirilerek.

Suriye'de iç savaşın başlaması sonrasında rejimin Rusya, İran ve Çin tarafından desteklenmesi, meselenin küresel olduğunun kanıtı olarak görülmüştür. Rusya ve ABD Suriye'de çatışmaya girmiş başlıca iki ana aktör olmakla birlikte, 3.5 milyondan fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ve güney sınırının güvenliğini sağlamak için askeri

harekatlar ve diplomatik girişimlerde bulunan Türkiye de Suriye'deki diğer bir ana aktör olarak görülmektedir. Bununla birlikte Çin, Fransa ve Birleşik Krallık gibi Avrupa devletleri Suriye'de küçük roller oynamışlardır. İç savaşa müdahil olan ABD, İngiltere, Fransa gibi batılı ülkeler ile Türkiye, Suudi Arabistan gibi bölge ülkeleri rejim karşısında; İran, Rusya ve Çin ise Suriye rejiminin destekçisi olarak yerlerini almıştır.

2011'den bu yana yaşanan Suriye iç savaşı, soğuk savaş sonrası dönemde vekalet savaşlarının en yoğun yaşandığı bir güç yarışına dönüşmüştür. Savaşın ilk yıllarında Batı, muhalif gruplara yardımda isteksiz iken geçen yıllar içerisinde işler değişmiş, batı ülkeleri Suriye'deki katılımlarını hızlandırmıştır. ABD ve Rusya'nın jeoekonomik ve jeostratejik çıkarlarının önemi/büyüklüğü bölge politikalarında kendini göstermiştir. ABD 2013'de rejime karşı ekonomik yaptırımlar uygulamış, rejime karşı muhalefet gruplarını desteklemeye başlamıştır. 2015 yılında Rusya Suriye'deki sivil halka ve muhaliflere hava saldırıları yaparak ve Suriye'ye asker göndererek rejim güçlerini desteklemiştir. Esad rejiminin kalıcılığının ana nedenlerinden birini Rusya temin etmiştir (Bohman ve Ekengren, 2016, s. 26). Yaşanan süreç içinde küresel ve bölgesel ülkelerin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki farklı politikaları sebebiyle Suriye iç savaşı tıkanmaya devam etmiştir. Uluslararası toplum genellikle Esad rejimine kimin yardım ettiği sorusunu, çeşitli gruplarla savaşmak için ihtiyaç duyulan silahlar ve destekle ortaya koymuştur. Sürece müdahil olan ülkelerin bir kısmı Şam'daki hükümetin değiştirilmesi yönündeki görüşlerini dile getirirken, birçoğu rejimi desteklemeyi sürdürmüştür. Özellikle Rusya ve İran bu konuda başı çekmişlerdir (Bruce ve Bechtol, 2015, s.277).

Suriye'de küresel ve bölgesel güçlerin Suriye'ye müdahaleleri ile bölge yeniden şekillenmektedir. Suriye'nin coğrafi konumu ve jeopolitik önemi, küresel ve bölgesel güçler açısından ülkelerin müdahalelere açık olmasında ve ülkelerin motivasyonları üzerinde etkili olmuştur. Suriye'de iç savaşı, Ortadoğu'da değişen jeostratejik

dinamikleri yansıtmış, ittifakların ve bölgesel güç dengesinin yeniden oluşmasına katkı sağlamıştır.

Suriye İç Savaşı ve Ülke İçi Etkileri

2011'in Şubat ayında, yoksulluk, eşitsizlik, ifade özgürlüğünün kısıtlanması, demokrasi arzusu ve insan haklarına saygı gösterilmesi gibi konularda hükümete karşı gösteriler düzenlenmiş, Mart ayında kamu binalarında hükümete karşı grafitler yapmakla suçlanan bir grup çocuğun Dera'da protestolar yapmaları ve çocukların tutuklanarak şiddete/işkenceye maruz kalmaları ve öldürülmeleri üzerine tepkilerin şiddeti artmıştır. Protestocuların rejim askerleri tarafından silahlı saldırıya uğramaları sonucu protestolar Şam, Humus, Hama ve İdlib gibi diğer şehirlere hızla yayılmıştır (Zifcak, 2012, s. 15). Protestoların yoğunlaşması, rejim güçlerinin şiddeti ve artan iç gerilimler sonucu sivil çatışma kaçınılmaz olmuştur. İç savaşın başlamasından sonra çatışmaya katılan tarafların sayısı artmış, cephe hatları defalarca değişmiş, diplomatik anlaşmaların başarısı da daha da karmaşık hale gelmiştir. Halk hareketlerinin başlangıcında hükümet muhalefetle yapıcı bir diyaloga girememiş ve çatışmanın tırmanması önlenememiştir. İç savaşın başlamasından iki yıl sonra hükümet güçleri stratejik alanlar ve ana altyapılar üzerindeki gücünü kaybetmiştir (GICJ, 2017).

Arap Baharı ayaklanmalarına karşı derin güvensizliklerinin ortasında, Körfez Arap monarşileri başlangıçta Suriye çatışmasını İran'ın Doğu Akdeniz'deki genişlemesine karşı koymak için bir fırsat olarak görmüştür. İç savaşa doğrudan karışmaktan kaçınan Körfez ülkeleri isyancı grupları finanse etmiş, Katar ABD'nin Ortadoğu ve Orta Asya'daki merkezi askeri komutanının Udeid hava üssünü kullanmasına izin vermiştir. İran, ülkede yaşanan siyasi kargaşadan faydalanmak ve bölgedeki kontrolünü sürdürebilmek için rejime kapsamlı bir şekilde destek olmuştur. Suriye hükümetinin düşüşünün terörist grupları güçlendirmesinden ve Körfez ülkelerinin bölgedeki nüfuzunu arttırmamasından korkan Irak, hem siyasi hem de askeri

destek sağlayarak Iraklı milislerin Suriye’de savaşmasına izin vererek rejime yardım etmiştir. Ayrıca İran’ın Suriye ordusuna silah ve malzeme ulaştırmasına da izin vermiştir (GICJ, 2017).

Suriye’de sürece dâhil olan uluslararası aktörler sahada kendi etkinliklerini arttırmak amacıyla yerel ve bölgesel aktörleri bir araç haline getirmeye çalışmışlardır. Irak merkezli Devlet’ül Irak ve Şam’ın (DEAŞ) Suriye’de eylemlerine başlaması, başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin, PYD/YPG/SDG gibi terör örgütlerine askeri güç ve siyasi destek vermelerinin bahanesi olmuştur (Ataman ve Özdemir, 2018, s. 21;26). Rusya, DEAŞ’i bahane ederek Hama, Humus, İdlib ve Halep’te farklı zamanlarda hava saldırıları düzenleyerek ve rejimin kaybettiği toprakları tekrar alarak rejimi askeri yönden güçlendirmiştir (Taşçı, 2015, s. 4). Rusya tarafından desteklenen rejim güçlerinin muhalefet tarafından kontrol edilen bölgelere düzenlediği saldırılarla sayısız sivil hayatını kaybetmiştir. Batılı koalisyon güçleri de sivillerin yaşadığı bölgelere hava saldırıları düzenlemişlerdir. Rusya’nın desteğini alan rejim, ülkenin %45’inin kontrolünü tekrar sağlarken, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ABD, Türkiye, İngiltere, Suudi Arabistan, Fransa ve Katar’ın da dâhil olduğu büyük bir uluslararası koalisyonun desteğini almıştır (GICJ, 2017).

Tüm bunların yanında iç savaş Suriye’nin fiziksel altyapısına büyük zarar vermiş, Humus, Halep ve Şam gibi şehirler ve birçok küçük kasaba, hükümet ve isyancı grupların saldırıları ve sakinleri için trajik sonuçlar yaşanan bir savaş alanı olarak hizmet vermiştir. Yaşanan iç savaşla evler, yollar, okullar ve hastaneler gibi kamu hizmetleriyle ilgili altyapılar tahrip edilmiş, şehirlerdeki kentsel sistemler kısmen veya tamamen çökmüş, aynı zamanda birçok alanda ekonomik çöküş yaşanmıştır. Köprüler, su kaynakları, tahıl siloları ve ekonomik açıdan önemli diğer varlıklar stratejik hedefler haline geldikçe, fiziksel hasar oranları artmış, tıbbi tesisler ve eğitim kurumları özel olarak hedeflendiğinden, hasar özellikle bu alanlarda yüksek seviyede olmuştur (World Bank Group, 2017). Suriye iç savaş sürecinde sosyal, politik, ekonomik, toplumsal riskler de büyük

ölçüde kendini göstermiştir. İç savaş, geçen on yıl içinde Suriye devletinin ve toplumunun geleceği üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Suriye’de yıllar süren çatışmalardan kaynaklanan insani kriz, Suriye’nin sosyal-ekonomik yapısında büyük bir yıkım meydana getirmiştir. İç savaşla birlikte nüfusun neredeyse yarısı yerinden edilmiş, savaş öncesi ülke ekonomisine katkıda bulunan sektörlerin çoğu işlevini yitirmiş veya fazlasıyla zor şartlar içine girmiştir. Savaşın meydana getirdiği yıkım ülkede yoksulluğu da arttırmıştır.

On yıllık çatışmalardan sonra, Suriye’deki aileler yüksek düzeyde yoksulluk ve gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalmışlardır. Ülke genelinde yaşam şartları hızla kötüleşmiş, aileler ihtiyaçları karşılamak ve hayatlarını yeniden inşa etmek için desteğe ihtiyaç duymuşlardır. Yıllar süren çatışmalar, yerinden edilme, artan gıda fiyatları ve Suriye Lirası’nın değerindeki düşüş, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere ülkenin en savunmasız insanların yaşamlarını ve beslenme durumlarını etkilemiştir. Temel gıda maddelerinin fiyatı kriz öncesi ortalamalarının 29 katı olmuştur. İşsizlik ve geçim maliyetindeki büyük artışlar sebebiyle halkın önemli bir kısmı uluslararası yardım ve işçi dövizlerine giderek daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Mayıs 2021’de WFP’de (World Food Programme) yer alan verilere göre 12,4 milyon (ülke nüfusunun neredeyse %60’ı) Suriyeli gıda güvensizliği yaşamakta ve temel bir öğüne erişimde zorlanmaktadır. Bununla birlikte 1,8 milyon kişi daha ciddi gıda güvensizliği riski altında bulunmaktadır. Gıda güvensizliği yaşayanlarda, bir önceki yıla göre 4,5 milyonluk bir artış meydana gelmiş ve bu rakam şimdiye kadar kaydedilen en yüksek rakam olmuştur. Ayrıca ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı 6,7 milyona ulaşmıştır (WFP, 2021a). Aralık 2019’da Suriye’nin kuzeybatısında ve Halep’in batısında çatışmanın tırmanması nedeniyle yaşanan yerinden edilme dalgasında bir milyona yakın insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu yerinden edilmiş insanların %80’i şu anda sürekli insani yardıma ihtiyaç duyan kadın ve çocuklardır (WFP, 2021b).

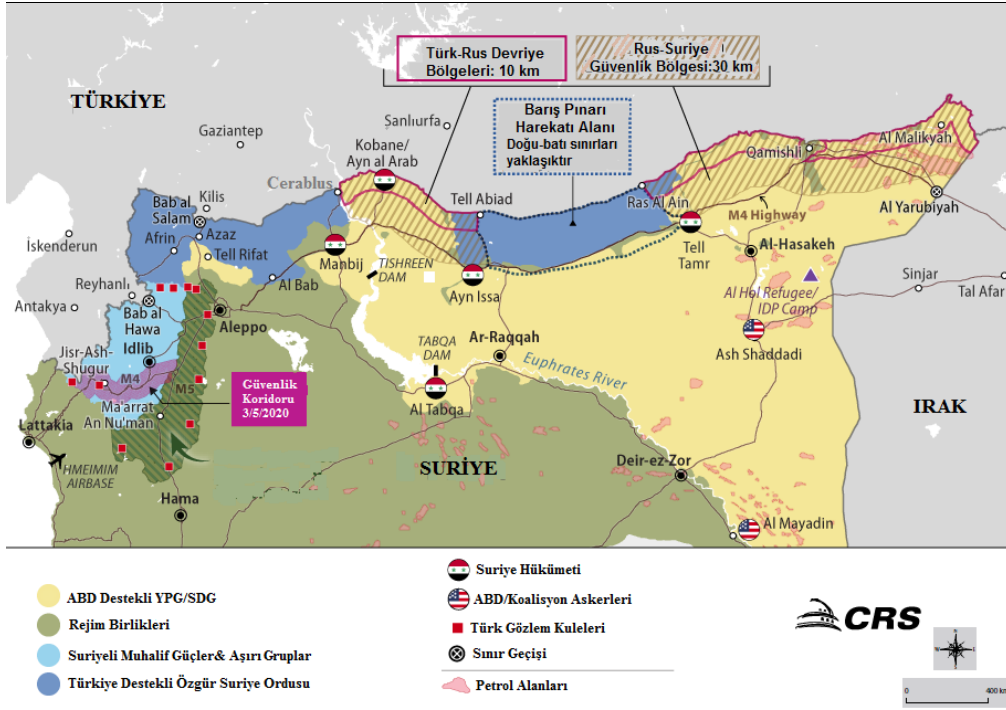
Suriye'deki çatışma, ülke nüfusunun yarısından fazlasını yer değiştirmeye veya ikamet yerlerini değiştirmeye zorlamıştır. “Yer değiştirme” hem yerel hem de ulusal düzeylerde ülkenin büyük demografik kaybının en geniş göstergesidir (Jalaby, 2019, s. 19). Son güncel verilere göre 7,2 milyon Suriyeli ülke içinde zorla yerinden edilmiş, yaklaşık 6 milyon Suriyeli mülteci olarak komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. AB ülkelerinde mülteci veya sığınmacı olarak kaydedilen Suriyeli sayısı bir milyonu aşmıştır (UNHCR, 2020). Ayrıca Körfez ülkelerine, Latin Amerika'ya ve diğer bölgelere de yüzbinlerce Suriyeli yerleşmiştir. Suriyeli aileler, ölüm, gözaltı ve zorla yerinden edilmelerle parçalanmış, dağılmış ve birbirlerinden ayrı düşmek zorunda kalmışlardır. Mart 2011'den Eylül 2020'ye kadar Suriye'de binlerce insan, gerek rejim güçleri gerek DEAŞ ve YPG/SDG terör örgütleri tarafından işkenceyle olmak üzere 227,413 sivil hayatını kaybetmiş, bunların %93'ü Suriye ve Rus silahlı kuvvetleri ile adı geçen terör örgütleri tarafından öldürülmüştür. Ayrıca gözaltına alınan/zorla kaybedilen kişi sayısının ise yaklaşık 150,000 olduğu belirtilmektedir. Gözaltına alınanlarla birlikte kayıpların sayısı 376,000'i aşmıştır (SNHR, 2021).

2016 yılında AB'deki 1,26 milyon ilk sığınma başvurusunun üçte biri (90,000'i) refakatsiz küçük çocuklar tarafından yapılmıştır. Bu refakatsiz çocukların yarısını Afganlar, %16'sını ise Suriyeliler oluşturmuştur. Refakatsiz küçük çocuklar silahlı çatışmalarda adam kaçırmaya ve zorla askere alma konusunda daha savunmasız olduklarından genellikle insan ticaretine, çocuk işçiliğine, erken yaşta evliliğe ve çocuk dilenciliğine maruz kalmışlardır. Eğitim kurumlarının yıkılması, eğitim personelinin yaklaşık %30'unun hayatını kaybetmesi, öldürülen, sakatlanan veya yaralanan çocuk sayısındaki artışlar kayıp bir nesil meydana getirmiştir. Umutlarını ve geleceklerini kaybeden çocukların bedenlerinde açılan fiziksel, duygusal ve psikolojik yaralarını iyileştirmeleri ve iyi bir geleceğe kavuşmaları oldukça zor olacak ve hatta kimisi için mümkün olmayacaktır. 2011'den bu yana Suriyeli kadınların karşılaştığı tehditler ve şiddet önemli ölçüde artmış, cinsel şiddet ve taciz

vakalarına maruz kalan kadın sayısı oldukça yükselmiştir. Cinsel şiddet ve tecavüz, savaş silahı haline gelmiş ve çatışmaya dâhil olan tüm taraflarca bu suç işlenmiştir (GICJ, 2017).

Ülke içindeki durumun istikrar kazanmasıyla birlikte Suriye'nin savaş öncesi ekonomik itici güçlerinin hızlı bir biçimde eski durumuna getirilmesi yönünde çalışmaların artırılması öngörülmektedir. Durumun istikrar kazanması ile birlikte Suriye hükümeti acil ekonomik zorluklarla mücadele etmek zorunda kalacaktır. Ayrıca ülke içinde yerinden edilmişlerin ve komşu ülkelerdeki kişilerin ve mültecilerin dönüşünün desteklenmesi, ülkenin altyapısının yeniden inşa edilmesi, sağlık ve eğitim dâhil kamu hizmetlerinin sunumunu geliştirilmesi ve ülkenin sosyal dokusunun yeniden inşası gerekecektir (Liggett, 2015, s. 2).

Suriye'deki savaş ile ilgili tartışmalar büyük ölçüde sahadaki askeri gelişmelere, siyasi çözüm müzakerelerine ve son zamanlarda savaş sonrası yeniden yapılanmaya odaklanmıştır. Bununla birlikte ihmal edilen en büyük sorunlardan biri, savaşın 2011'de başlamasından bu yana köklü değişiklikler geçiren Suriye ekonomisi üzerine olan etkisidir. Suriye iç savaşının, yerel topluluklar ve onların sosyo-ekonomik, politik ilişkileri ile ekonomi ve piyasa için, derin ve kalıcı etkileri olmuştur. Suriye farklı siyasi ve askeri vekalet güçleri tarafından kontrol edilen hem iç hem de dış menşeli dört bölgeye ayrılmıştır. Bunlar: İran ve Rusya tarafından desteklenen Esad rejimi; Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı bölgelerinde Türk destekli muhalif güçler; Kuzey ve Doğu Suriye'de Suriye Demokratik Güçleri (SDG) (Özyönetim) ve İdlib'de Hayat Tahrir el-Şam (HTŞ) ve sivil "Kurtuluş Yönetimi"nin etkili olduğu bölgelerdir (Şekil 2).

Şekil 2. Suriye’deki Güçlerin Etki Alanları, 25 Mayıs 2020. Kaynak: CRS, 2020.

Suriye genelinde yerel ekonomiler, hem kendi aralarından hem de komşu ülkeler ile ticari ilişkilerde farklı yaklaşımlar sergilemektedirler. Bu nedenle farklı ve çeşitli şekillerde gelişmiş farklı ekonomik faaliyet kalıpları ortaya çıkmış, yerel düzeyde yeni bir politik ekonomi modeli şekillenmiştir. Suriye topraklarında düşmanlıkların sona ermesi ve ülke topraklarının yeniden birleşmesiyle dahi yerel ekonominin bu yeni kalıpları, kolayca yok olamayacak, savaş sonrası ekonomik iyileşmeyi ve sosyo-ekonomik gelişmeleri etkilemeye devam edecektir. Suriye ekonomisi ve toplumu, savaşın etkileri nedeniyle sistematik olarak parçalanmış durumdadır. Suriye’de artan ekonomik parçalanma, bölgesel ekonomilere ve yabancı gelir kaynaklarına artan bağımlılık, üretken ve kendi kendini sürdüren faaliyetler (tarım ve sanayi) ticaret ve verimsiz sektörler, kayıt dışı ekonomilerin ve kaçakçılığın genişlemesinin yanı sıra savaş öncesi merkez (Şam) ve yerellikler arasında değişen ilişkilere bağlı olarak kendini göstermektedir (Said, 2019, s. 4- 5; 7).

ABD ve Rusya'nın Suriye Politikalarının Jeopolitik Yaklaşımları

ABD'nin Suriye Politikalarının Jeopolitik Yaklaşımları

Bir ülkenin küresel güç olabilmesi için askeri, ekonomik veya yumuşak gücünü kullanarak dünyadaki jeopolitik gelişmeleri etkileyebilme ve değiştirme kudretini elinde bulundurması gerekir. Devletlerin dünya ekonomisinde üstünlük sağlama çabaları, çoğunlukla şiddetli politik rekabete yol açan ekonomik ve politik değişimleri beraberinde getirmektedir. ABD politikalarının odak noktası olan Doğu Akdeniz ile Hindikuş dağları arasındaki bölge üzerinde ABD'nin ana hedefleri:

1. Bölgesel güç dengesinin sürdürmek,
2. Petrol akışının devamlılığını sağlamak,
3. ABD için tehdit oluşturan İslamcı grupları bastırmak (Friedman, 2011, s. 143) şeklinde sıralanabilir.

Soğuk savaş sonrası dönemde ABD'nin bölge politikası büyük ölçüde 20 Eylül 2002'de ilan edilen "Bush Doktrini" veya diğer adıyla "Önleyici Savaş Stratejisi" çerçevesinde şekillenmiştir. Bu çerçevede ilk defa 2000'de yapılan Davos Zirvesi'nde Dick Cheney tarafından ifade edilen ve 2004'te başkan George W. Bush'un "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)" adıyla geliştirdiği proje hayata geçirilmeye çalışılmıştır. BOP, enerji rezerv alanlarının yoğunlaştığı ve enerji güzergâhlarının geçtiği Kuzey Afrika'nın ve Ortadoğu'nun tamamını kapsayacak şekilde doğuda Afganistan, kuzeyde Çeçenistan, güneyde Yemen'i içine alan bir coğrafi alanı işaret etmektedir. BOP'un temel amacı, ABD'nin Ortadoğu'yu ve Ortadoğu üzerinden - Hazar havzası başta olmak üzere- Avrasya'yı kontrol etmesidir.

Siyasi ve iktisadi açıdan Ortadoğu enerji kaynaklarının kontrolünü devam ettirmek isteyen ABD'nin ana stratejilerinden biri de Arap petrolünün korunmasıdır (Sevim, 2012, s. 55). Bununla birlikte

Amerika'nın bölgedeki esas çıkarları İsrail'in topraksal güvenliğinin ve egemenliğinin sürekliliğini sağlamak, bölgedeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batılı pazarlara ulaşımında sorun yaşanmaması, bölgedeki Amerikan yanlısı yönetimlerin desteklenmesi, ABD hakimiyetini bölgede ortadan kaldıracabilecek bölge içi ve dışı güçlerin engellenmesidir (Oğuzlu, 2011, s. 69).

ABD-Suriye ilişkileri, Suriye'nin 1944'te Fransız mandasından kurtulup bağımsız olduğunun, ABD yönetimince tanınmasıyla başlamıştır. Suriye'nin 17 Nisan 1946'da bağımsızlık ilanına rağmen Amerikan belgelerinde iki yıl öncesine işaret edilmesi düşündürücüdür. 1944'te Şam'da bir büyükelçilik açan ABD, soğuk savaş sürecinde SSCB'nin Ortadoğu ülkeleriyle yakınlaşmasından rahatsızlık duymuştur. Suriye ile siyasi ilişkilerini geliştirmesi ile SSCB'nin petrole olan ulaşımı kolaylaşmış, bu durum İsrail'in bölgede sıkıntı yaşamaması riskini de beraberinde getirmiştir. ABD, 1949'da Suriye'de bir askeri darbe yapmış, 5 Haziran 1967'de başlayan İsrail'in, Suriye-Mısır ve Ürdün ile savaştığı Arap-İsrail savaşında (6 gün savaşı) ABD'nin İsrail'i desteklemesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Savaş sonunda savaşı kazanan İsrail, Suriye'den Golan Tepelerini, Filistin'den Gazze Şeridi'ni ve Batı Şeria bölesini alarak topraklarını dört katına çıkartmıştır. 1970'li yıllar boyunca kısmen sorunsuz geçen ABD-Suriye ilişkileri, 1979'da Suriye'nin, ABD'nin hazırladığı terörü destekleyen devletler listesinde yer alması nedeniyle tekrar bozulmuştur. 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca iki ülke arasındaki ilişkiler bu ekseninde kalmıştır. 11 Eylül sonrası Suriye-ABD ilişkileri yaptırımlar ekseninde oldukça gergin geçmiştir (Güner, 2016, s. 265-269; 273).

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile Suriye Irak karşısında ABD'nin yanında yer almış, savaştan sonraki dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler çeşitli sorunlar nedeniyle artarak devam etmiştir. 1990-2001 yılları arasında Suriye-ABD arasında yaşanan işbirliği Suriye'nin Lübnan'ı işgali ile yeniden kötüleşmiştir. ABD, Suriye'yi teröristleri desteklemekle suçlamış ve aynı zamanda Suriye'ye ekonomik

yaptırımlar uygulamış, diplomatik baskılarını arttırmıştır (Özdemir, 2016, s. 95).

Demokratik değerleri ve insan haklarını yaymak, refahı geliştirmek amacıyla başlatıldığı öne sürülen BOP ve bu projenin devamı olarak kendini gösteren Arap Baharı ile ilgili girişimler, esasen ABD'nin bilhassa enerji ile ilgili jeopolitik çıkarlarını geliştirecek, İsrail'in güvenliğini güçlendirecek biçimde bölge haritasının (Şekil 3) yeniden çizilmesini amaçlamıştır (Eslen, 2017, s. 48).

Şekil 3. Bernard Lewis'in Ortadoğu Planı. Kaynak: Zbygniew, 2005.

Dünya hidrokarbon rezervlerinin büyük bir kısmının Ortadoğu'da yoğunlaşması ve bu rezervlerden pay alınması konusu, hem bölgesel hem de küresel ölçekte tüm dünyayı etkileyen bir dizi ekonomik ve ulusal güvenlik sorununun ortaya çıkmasına yol açan bir etkidir. Bölgede derinleşen etnik, mezhepsel ve siyasi gerilimler, terörizm, yolsuzluk ve otoriter rejimlerin baskıları, ülkelerin içyapılarında büyük fay hatları oluşturmaktadır. Suriye de diğer bölge ülkeleri gibi çok dinli, çok dilli ve çok kültürlü bir iç yapıya sahiptir. Ayrıca Arap-İsrail arasında yaşanan gerginlikler ve barış görüşmelerinde de kritik bir rol oynaması nedeniyle, ABD bu ülkeye karşı daha ihtiyatlı bir yaklaşım sergilemiştir (Luft, 2009). Son yıllarda Ortadoğu'da

yaşanan tüm siyasi gelişmeler ABD'nin bölgedeki hegemonyasını güçlendirme yönündedir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan "Yasemin Devrimi" akabinde Kuzey Afrika ülkelerinde ve Ortadoğu ülkelerinin pek çoğunda yayılan "Arap Baharı" adlı toplumsal hareketler bölgede ABD'nin söz sahipliğini artıran gelişmeler olmuştur.

Arap isyanları Ortadoğu'daki batı çıkarları ve politikaları üzerinde çok yönlü bir etkiye sahipken batılı aktörler 2011 olaylarını çeşitli şekillerde etkilemişlerdir. Suriye'yi Avrupa'ya bağlayan tarihi, ekonomik ve siyasi ilişkilerin ağı ve hassas jeopolitik konumu Esad'ı daha az vazgeçilebilir kılmıştır (Dalacoura, 2012, s. 77). Arap devletlerinde yaşanan ülke içi siyasi değişiklikler, İran, Türkiye, İsrail ve batılı ülkeleri etkilemiş ve bölge genelinde güç dengesinde değişimlere yol açmıştır (Arı, 2004). ABD'nin Ortadoğu üzerinde tamamiyle hâkimiyet kurabilmesi, İsrail'in güvenliğinin sağlanması, İran'ın çevrelenmesi için; Irak, Suriye ve İran üzerinde tam kontrolünü sağlaması önemli olmuştur. Bölgedeki kontrolünü arttırmak isteyen ABD, Kuzey Irak'tan Akdeniz'e uzanan hat boyunca bir "Terör (PKK-YPG-SDG) Koridoru"nun kesintisiz bir şekilde kurulabilmesi için Suriye'ye müdahale etmiş, iç savaşın uzamasında rol oynayan ana aktörlerden biri olmuştur.

Suriye, Irak ve İran arasındaki üçlü ittifakın sürmesi ABD'nin bölgedeki konumu bakımından en büyük tehlike olarak görülmüştür. Irak işgaliyle bunu gerçekleştiren ABD, Suriye iç savaşına müdahil olarak Suriye'nin de kontrolünü sağlama yönünde önemli politik ve askeri adımlar atmıştır. ABD için Suriye iç savaşının ideal sonucu Ortadoğu'da bölgesel bir sistemin inşa edilmesi ve tüm Arap ülkelerinin ABD'nin askeri üslerini kabul etmek zorunda kalmalarının sağlanmasıdır. ABD'nin bölgede kurduğu kapsamlı askeri üsleri diğer büyük güçlerin özellikle Çin'in Ortadoğu'ya girme yeteneğini sorgulamasa da, bu güçlerin ABD ile garantör güç olarak yaptığı daha önceki antlaşmalara bağlı kalmasını sağlayacaktır (Dostal, 2016, s.214).

Suriye’de yaşanan iç savaşın odağında ABD ve Rusya arasındaki büyük güç rekabeti bulunmaktadır. ABD, 2012’den buyana Suriye ayaklanmasını silahlandırmış ve bölgedeki ayaklanmayı koordine etmiştir. Ağustos 2012’de Suriye hükümetinin kimyasal silah kullanmasıyla ABD Başkanı Obama Suriye hükümetini uyarmıştır. 2013’te Qusayr kentinin Suriye ordusu ve Hizbullah tarafından ele geçirilmesi sonucu ABD Suriye’deki gruplara sistemli bir şekilde silah aktarmıştır (Dostal, 2016, s. 211). Bu girişimler sonucu milyonlarca insan ülkesini terk etmek zorunda kalmış, yüz binlercesi hayatını kaybetmiş, şehirler yıkılmış, mevcut düzen kaosa dönüşmüş, Müslümanlar arasında mezhepsel çatışmalar kurgulanmış, Irak, Suriye, Yemen ve Libya’nın parçalanması gündeme gelmiş, Ortadoğu’da İran’dan başka ABD ve özellikle İsrail’e tehdit oluşturabilecek ülke kalmamıştır (Eslen, 2017, s. 48).

Obama yönetiminin Esad’ın ayrılması yönündeki düşüncesi zaman içinde değişmiştir. Suriye’de yaşanacak bir rejim değişikliği devletin çöküşüne, terörist grupların artışına, Irak ve Libya’da olduğu gibi dağılmış alanların genişlemesine neden olacaktır. Suriye’deki silahlı muhalefet gruplarının Nusra savaşçılarıyla harmanlanması, savaşı sona erdirmek için yapılan diplomatik çabaları daha da karmaşık hale getirmiştir (Parasiliti vd., 2017, s. 3). ABD’nin Ortadoğu’da bölgesel hegemonyasını gerçekleştirmek ve korumak için kullandığı aracı, bölgede asimetrik ittifak sisteminin devam etmesini sağlamak bunun için de İsrail başta olmak üzere bölgedeki diğer Arap ülkeleriyle ve Türkiye ile ilişkilerini sürdürmektir. ABD bölgedeki çıkarları sebebiyle zayıf müttefikleri güçlü olanlara tercih etmektedir (Dostal, 2016, s. 214).

Bölgesel uzlaşmanın sağlanamaması ve savaşın şiddetini arttırması üzerine ABD özellikle 2015 sonbaharından sonra Suriye’deki ihtilafa çözüm bulmak için Rusya ile işbirliğini arttırmıştır. Rus ve İran destekli Suriye kuvvetlerinin Halep’i kuşatması, ABD-Rusya güçlendirilmiş askeri ve güvenlik işbirliği, Eylül 2016’daki görüşmelerin çöküşüne sebep olmuştur. Başkan Obama; İran, Rusya

ve Suriye’yi Halep’te yaşanan vahşilikten sorumlu tutsa da insani yardımını kolaylaştırmak ve müzakereleri siyasi bir düzeye taşımak için Rusya ile çalışmalarını sürdürmüştür (Parasiliti vd., 2017, s. 4).

İsrail’in uzun yıllardır Suriye ve diğer Arap toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirme ve Suriye’nin bölgedeki etkisini kırma isteği, Suriye iç savaşının sürmesi yönündeki motivasyonunu güçlü tutmuştur. Suriye iç savaşı, diğer tüm bölgesel güçleri zayıflattığı için İsrail’in çok fazla bir şey yapması gerekmemiştir. Öte yandan Suriye rejiminin devrilmesiyle Suriye ve Suriye üzerinden İran’ın İsrail üzerindeki baskısı son bulacak, İran ve Lübnan arasındaki bağın kopmasıyla İsrail bölgede daha rahat bir şekilde hareket alanını genişletebilecekti. Ancak Rusya, Çin ve İran’ın, Suriye rejimine destek vermesiyle birlikte İsrail, Esad rejiminin yerine bölgedeki çıkarlarını tehdit edebilecek daha şiddetli bir rejimin gelmesinden dolayı yaşanabilecek bir istikrarsızlıktan da çekinmiştir. İsrail açısından Suriye savaşının ideal sonucu, İsrail medyasında zaman zaman açıkça ifade edildiği gibi Suriye’nin etnik ve mezhepsel çizgisinde bölünmesi olacaktır. Bu bağlamda İsrail, özellikle ABD ile birlikte, muhtemelen gelecekte Suriye ve Irak’ta meydana gelebilecek bir bölünme ile ilgili olarak 25 Eylül 2017’de Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin bağımsızlık referandumunu desteklemiştir.

ABD Başkanı Donald Trump yönetimindeki ABD 2017 yılından bu Suriye’deki hedeflerini artarda küçültmüş, özellikle DEAŞ’ın yeniden canlanmasını önlemek ve İran’ın bölgedeki etkisine karşı koymak için gayret göstermiştir. ABD, 2019’da Suriye üzerindeki “azami baskı” kampanyasını genişletmiş, Esad rejimiyle veya ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu kişilerle işbirliği yapılmaması konusunda diğer ülkeleri uyarmış, Suriye’ye karşı olan yaptırımlar 2020 Haziran’ında yürürlüğe girmiştir. Suriye iç savaşına müdahil olan bölgesel ve küresel güçler Suriye’nin siyasi ve toplumsal düzeni için uzlaşmaz jeopolitik menfaatlere ve vizyonlara sahiptir (Asseburg, 2020, s. 16). ABD, Suriye’ye uyguladığı yaptırımlar çerçevesinde Suriye rejimine

İran veya başka menşeli petrol sevkiyatlarını sert bir dille uyarmıştır. Bu uyarı, enerji açığını İran'dan petrol ithal ederek kapatmaya çalışan Suriye'nin petrol ithalatını hedeflemiştir. ABD, bölgeyi kontrol etmek, İran'ı yeniden inşa etme hayallerini gerçekleştirmek gibi hedeflerine ulaşmak için İran'ın Suriye'ye petrol sevkiyatını engellediği gibi Akdeniz'e erişimini de yasaklamıştır. ABD, Suriye'deki petrol sahalarını DEAŞ örgütünden koruma bahanesiyle bazı güçlerini Suriye'de tutmaya karar vermiş, 27 Ekim 2019'da Trump "Suriye petrolünü güvence altına almak için savaşılmaması gerekebilir" açıklaması yapmıştır. Bu açıklamasını şu nedenlere bağlamıştır:

1. DEAŞ'ın Suriye petrolünden muazzam derecede servet elde etmesinin engellenmesi için bu örgütün bertaraf edilmesi ve petrol sahalarının güvenliğinin sağlanması gerekmektedir.
2. Başka güçlerin petrol üzerinde hak iddia etmesi durumunda hak iddiasında bulunanlarla müzakereye gidilmesi veya bunların askeri olarak durdurulması söz konusu olacaktır.

Bu açıklamalar dikkate alındığında esasen ABD'nin DEAŞ'ı ortadan kaldırdığının ilanı, ABD güçlerinin petrol alanlarını kontrol etmesinin gerçek nedenidir denilebilir. ABD kendisinin ve bölgedeki ortaklarının stratejik çıkarlarını korumak, onlara bir gelir kaynağı sağlamak için rejime ve Rusya'ya, SDG (YPG)'ye saldırmaması için baskı yapmıştır (Shaban, 2019).

2011'de Suriye'de başlayan iç savaşta ABD, Ortadoğu'daki gücünü korumak için bölge ülkeleriyle işbirliği içinde bir görünüm sergilemiş olmakla birlikte büyük ölçüde çeşitli terör örgütlerinin desteklenmesi yönünde hareket etmiştir. Bölgesel yumuşak güç olan Türkiye'nin politik etkisini kırmak, zayıf düşürmek ve Türkiye'nin güney sınırı boyunca güvenli bir koridor oluşturmak için Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütlerini alenen sahiplenmiştir. YPG ve PYD gibi terör örgütlerini desteklemiş, bu örgütlerin Suriye'deki varlığını

devam ettirmek için etkin bir rol üstlenmiştir. Suriye’de DEAŞ’e karşı savaştığını ileri süren ABD, nedense DEAŞ’e karşı savaşan yerel güçlere silah yardımı yaparken yanlışlıkla! bu örgüte silah tedarik etmekten de geri kalmamıştır. Bu süreçte Türkiye’nin ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel bir güç haline gelmesi ve Ortadoğu’da yaşanan gelişmelerde aktif rol alması ABD ve AB ülkelerini endişelendirmiştir. Fırat Kalkanı operasyonu (Şekil 5) güney sınırının güvenliğini sağlamak için Suriye’de Cerablus ve El Bab’da DEAŞ’e karşı büyük bir mücadele veren Türkiye, burada ABD tarafından yalnız bırakılmış, Türk askerine hava desteği verilmemiştir. Suriye’de Türkiye’ye tehdit oluşturan gelişmeler karşısında ABD’nin Türkiye’yi yalnız ve zor durumda bırakması, Türkiye ile Rusya arasında yakınlaşmaya sebep olmuştur.

Rusya’nın Suriye Politikalarının Jeopolitik Yaklaşımları

Çarlık Rusya döneminden bu yana rejimler/yönetimler değişse dahi Rusya’nın Akdeniz’e inme ve bölgeye hâkim olma isteği ve ideali hep var olmuştur. Temelleri 1722’de Çar I. Petro tarafından atılan ve esasen sıcak denizlere ulaşmak fikrine dayanan, aynı zamanda Batı ile rekabet için kullanılan “Avrasyacılık” akımı, 1920’lerde Rus göçmenleri arasında yeniden canlanmış, Boris Yeltsin döneminde ve daha sonra Vladimir Putin tarafından tekrar devlet politikası haline getirilmiştir. “Avrasyacılık” ideolojisi, Slav ve çoğunlukla Türk halkının karışımından oluşan toplumun “ortak yaşamlarına” vurgu yapmakta ve İran gibi Müslüman ülkelerin Batı ile ilişkilerde önemli bir pazarlık kozu olabileceği fikrini benimsemektedir (Laruelle, 2008, s.197-199). Rusya, “Avrasyacılık” ideolojisi kapsamında Ortadoğu ülkeleri (özellikle Suriye, Irak ve İran) ile askeri ve ekonomik temelde yakın ilişkiler kurmuş ve bölge ile ilgili politikaları hayata geçirmiştir. Rusya’nın Ortadoğu politikaları; enerji politikaları, bölge ülkeleri ile ikili askeri ve ekonomik ilişkiler geliştirerek ABD ve AB karşısında güç kazanmak ve bölge üzerinden hedeflerine ulaşmak, ayrıca bölgedeki Ortodoks halklarının hamiliğinin sürdürülmesi şeklinde ifade edilebilir. Rusya’nın genelde Ortadoğu ve özelde Doğu Akdeniz’deki

çıkarları açısından İran ve Suriye ile geliştirdiği ikili ilişkiler hep önemli olmuştur. Bu minvalde Rusya'nın bölgedeki etki alanını genişletmesi bakımından stratejik öneme sahip ülkelerden biri Türkiye diğeri ise Suriye'dir.

Putin'in Suriye ile yakınlaşması hem savunmacı hem de fırsatçı olarak değerlendirilebilir. Rusya, Suriye politikasını siyasi, askeri, ekonomik, jeopolitik ve uluslararası güç dengeleri çerçevesinde belirlemiştir. Rusya, iç savaş sürecinde Suriye'ye verdiği destekten faydalanmıştır. Askeri ve kültürel olarak stratejik bir konumda bulunan Suriye, Rusya'nın deniz aşırı etki ve çıkar alanı içinde yer almaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz'deki coğrafi konumuyla stratejik değeri yüksek bir müttefiktir (Ertekin, 2012, s.4; Ağır ve Takar, 2016, s.297). Rusya'nın Akdeniz'e inerek Akdeniz'de etkin bir askeri ve ekonomik güç olma idealini gerçekleştirmesinde, Ortadoğu'nun enerji kaynakları, kaynakların transferi, ulaşımı gibi avantajlarından faydalanarak bölgede etkin bir ekonomik ve siyasal aktör olmasında, Suriye büyük avantajlar sağlamaktadır (Göçer ve Çınar, 2015, s.56-57).

Rusya açısından Suriye, Ortadoğu'da ABD'nin geleneksel jeopolitik hâkimiyetine meydan okuyan kilit alanlardan biridir (Batrawi ve Grinstead, 2020, s.10). Kasım 1956'da Süveyş krizinin doğrudan bir sonucu olarak Suriye, Sovyetler Birliği ile bir anlaşma imzalamış özellikle askeri bakımdan SSCB ile Suriye karşılıklı olarak ilişkilerini geliştirmişlerdir (Venturini, 2013, s.2). 1980'de SSCB ile Suriye arasında imzalanan dostluk ve birlik anlaşmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler güçlenmiştir. Suriye'nin batıya yönelik ve özgürlükçü politikalar izlemekteki ısrarı nedeniyle bu ülke ile SSCB'nin arası açılmıştır. (Özdemir, 2016, s.96). Ortadoğu'da soğuk savaşın ortaya çıktığı sömürgecilik döneminde Suriye'nin jeopolitik bir koruyucusunun olmaması ve savunmasız hale gelmesi Suriye ile Sovyetler Birliği arasında işbirliğini doğurmuştur. SSCB'nin 1991'de dağılmasıyla iki ülke arasındaki ilişkilerde bir zayıflama meydana gelmiş, Suriye'nin üzerindeki jeopolitik himaye yeniden kaybolmuştur (Dostal, 2016, s.212). 1991-2000 yılları arasındaki

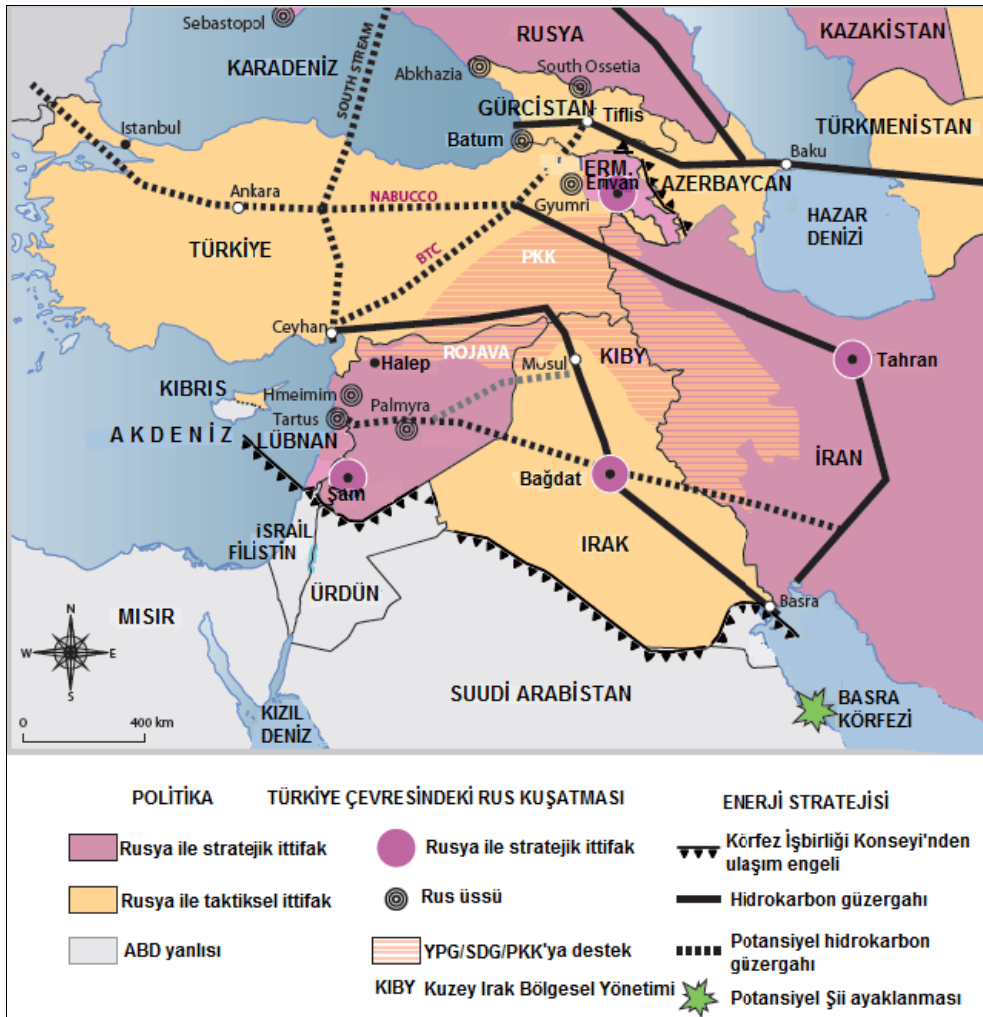
dönem Rusya ve Suriye arasındaki ilişkilerin durduğu yıllar olarak dikkat çekmektedir. 2000 yılında Rusya'nın başına Putin'in geçmesi ile iki ülke arasındaki ilişkilerde yeniden bir yakınlaşma ve ilerleme başlamıştır. Rusya etki alanını genişletme politikası kapsamında Suriye'ye hem askeri hem de ekonomik yardımları yeniden başlatmıştır. Her iki ülke arasındaki münasebetler büyük ölçüde politik ve stratejik çıkarlar üzerine kuruludur.

Rusya, milli çıkarlar temelinde dış siyasete ağırlık vermekte, ülkeler arası ilişkilerde çok taraflı ve dengeli bir siyaset izlemekte, dolayısıyla gerçekçi ve pragmatik yaklaşımlar sergilemektedir. Ayrıca yeniden küresel bir güç olarak dünya siyasetinde yerini almak için yakın çevresindeki eski dost devletlerle iyi ilişkiler geliştirmektedir (Ağır ve Takar, 2016, s.291). Ortadoğu'da elindeki kaynak ve imkânlarla İran'dan daha fazla etkili olma gücüne sahiptir. ABD'nin Suriye'de meydana getirdiği boşluk Rusya tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır (Akgün, 2016).

Rusya ile Suriye arasındaki ekonomik motivasyonlar, Suriye'nin daima Rus silahlarının önemli bir alıcısı olduğunu ifade etmektedir. 2011'de Suriye, 3,5-4,8 milyar dolarlık anlaşmalar ile Rus silahlarının beşinci büyük alıcısı olmuştur. Diğer ekonomik sebep ise, Suriye'deki Rus işletmelerinin varlığıdır. 2009'da Suriye'deki Rus yatırımı 19,4 milyar doları aşmıştır. Suriye iç savaşının yarattığı istikrarsızlık bu ülkedeki üretimi durdurma ve iki ülke arasındaki anlaşmaların geleceğini tehdit etme bakımından sorun meydana getirmiştir. Rusya'nın Şam'a desteğinin siyasi nedenleri de söz konusudur. Suriye'nin egemenlik hakkını ve müdahale etmeme ilkesini vurgulayan Rusya, batının askeri ambargosuna ve daha sonra egemen bir devlet işgaline karşı çıkmıştır. Büyük Avrasya gücü olarak tanınmayı amaçlayan Rusya, bölgesel mekanizmaları ve müdahaleye yönelik çok taraflı yumuşak güce öncelik vererek kendi kurallarına göre politikalar geliştirmiştir (Ahmadi ve Ghorbani, 2014, s.66).

Suriye Ortadoğu'da hem bir transfer ülke hem de Deyr Ezzor, Haseke ve Rakka'da bulunan petrol ve Humus'ta sahip olduğu büyük gaz yatakları sebebiyle önemli bir enerji merkezi olarak değerlendirilmektedir. Suriye boru hattı Tartus limanından beslenmektedir. Ayrıca petrol depolama tesisleri komşu Banias'ta bulunmaktadır. Putin, Rusya'nın 50 yıllığına kiraladığı ve ayrıca Suriye için gelecekteki boru hatlarını planladığı Tartus'un yenilenmesine büyük yatırım yapmıştır (Valenta ve Valenta, 2016, s.7). Soğuk savaş döneminde Rusya için bir ikmal ve bakım üssü olan Tartus limanı, 1971'den bu yana Rusya'nın Akdeniz'deki askeri üssüdür. İki ülke arasında imzalanan bir anlaşma gereği Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra da Tartus üssündeki haklardan faydalanmayı sürdürmüştür. Bu üs, Rusya'yı Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerindeki jeopolitik menfaatlerin odağına yerleştirmesi sebebiyle Moskova için büyük bir stratejik önemdedir (Ağır ve Takar, 2016, s.296; Doster, 2013, s.35).

Rusya'nın Ukrayna tarafından Sivastopol'dan çıkarılması durumunda Tartus deniz üssünün Akdeniz'de alternatif bir üs olması ve ayrıca bu deniz üssünün Rusya'nın hinterlandı olarak kabul ettiği Sovyet sonrası coğrafyaya erişim noktası olarak kullanması ve bu bölgelerde Rusya'nın etkisinin korunması bakımından stratejik açıdan oldukça önemlidir (Musaoğlu, 2015, s.15). Rusya ve Suriye ikili askeri anlaşmalarla birbirlerine lojistik destek vermektedir. Bu amaçla Tartus limanı stratejik bir önem arz ederken aynı zamanda GKRY'ye ait limanlar ve Cezayir limanları da lojistik destek amacıyla kullanılan limanlardır (Ertekin, 2012: 133). Rusya, Tartus'taki deniz tesisini geliştirmek, 15 askeri gemiye ve hatta nükleer enerjili denizaltılarına ev sahipliği yapabilecek bir askeri deniz üssüne dönüştürmek düşüncesindedir. Aralık 2017'de Rus parlamentosu, Suriye hükümeti ile Tartus ve Lazkiye'de (Hmeymim) kurduğu ilk ve tek daimi üssünün (Şekil 4) Rusya'ya 49 yıl süreyle kiralanmasını ve anlaşmanın otomatik olarak 25 yıl uzatılmasını onaylamıştır. Bununla Rusya, Ortadoğu'da da askeri üsleri olan ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye ile eşit hale gelmiştir (Khlebnikov, 2020, s.236).

Şekil 4. Rusya'nın Suriye ve Çevresindeki Etki Alanı. Kaynak: Balanche, 2018'den geliştirilerek.

Rusya'nın Suriye'deki askeri menfaatleri bakımından Akdeniz kıyısındaki Tartus deniz üssünün belirleyici bir işlevi vardır. Rusya, Doğu Akdeniz'deki varlığının devamı için Suriye'deki Tartus limanındaki askeri üssünü güçlendirmiştir. Buradaki askeri üs Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'deki stratejik angajmanını ifade etmektedir. Ayrıca Suriye, Rusya'nın önemli bir silah alıcısıdır. 2011'de Rusya'dan beşinci sırada silah alan ülkesidir. 2011-2015 döneminde Suriye'nin toplam silah alımının %78'ini Rusya gerçekleştirmiştir. Rusya, silah ihracatı yanında Suriye'ye önemli iktisadi yatırımlar da yapmaktadır (Musaoğlu, 2015, s.14).

Rusya'nın Ortadoğu'daki konumu son yıllarda belirgin biçimde değişmiştir. Suriye'deki çatışma bağlamında Rusya, bölgedeki en önemli güç haline gelmiştir. Putin bölgede risk almış ve önemli kaynaklara yatırım yapmıştır. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi üç aşamada gelişmiştir. Birincisi, Suriye ordusunun Rus silahlarına olan bağımlılığıdır. Rusya, Suriye ordusunun ihtiyaçlarını tam zamanında hızlı bir şekilde sağlamaya devam etmiş ve Tartus limanındaki konumunu genişleterek bunu mümkün kılmıştır (Amidror, 2016). Putin, aynı zamanda Suriye'nin Tartus kentindeki Rus donanma tesisini kurmaya çalışmış ve savaş boyunca ülkesinin askeri varlığını Hmeimim'e bir hava üssü de dahil etmek üzere genişletmiştir (Parasiliti, vd., 2017, s.5). Tartus limanı, Suriye rejiminde yaşanacak bir değişim ile birlikte Rusya'nın sıcak denizlere ulaşımında ve Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını devam ettirmesinde büyük oranda önemli bir taban kaybına yol açabilir (Ahmadi ve Ghorbani, 2014, s.66).

İkincisi, hava ve deniz limanı gibi alanların güvenliğini sağlamak için yer güçleri de bulundurmaktır. Rusya'nın, ilk başta Suriye'ye teslim edilen silahları çoğunlukla mühimmat olduğu halde daha sonra rejimin savaş için ihtiyaç duymadığı ileri silah sistemleri de teslimata dahil edilmiştir. Ayrıca Suriye savaş alanı, Rusya'nın yeni silah sistemlerini denediği ve kendi stratejik yeteneklerini sergilediği bir saha haline gelmiştir. Rusya, Suriye'deki Rus kuvvetlerine hava yoluyla tehdit oluşturmamasına rağmen, stratejik bombardıman uçakları kullanmış ve S-400 hava savunma sistemini kurmuştur. Tüm bu askeri yatırımlar Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin ekonomik motivasyonlarıdır. Ayrıca Rusya, bölgesel güçlere ve hatta Avrupa ve ABD'deki karar vericilere süper bir güç olarak kapasitesini göstermek için bu aşırı tedbiri almıştır. Üçüncü aşama ancak İran nükleer anlaşması imzalandıktan sonra başlamıştır. Bu savaşta görünür, doğrudan ve çok önemli bir rol üstlenen gelişmiş uçakları ülkeye konuşlandırmıştır (Amidror, 2016).

Suriye hükümetinin müttefiki olan Rusya, Libya'da yaşanan BM destekli bir müdahaleye Suriye'de izin vermemiştir. Rusya, Suriye hükümetine verdiği askeri desteği arttırarak, Eylül 2015'te Suriyeli birliklere hava takviyesi sağlayarak denge güçlerini rejim lehine arttırmıştır. Washington ve Moskova, 2015 yılının sonlarında İran, Suudi ve Türk katılımı içeren Uluslararası Suriye Destek Grubu (ISSG) konusunda bir araya gelmiştir. Bu girişim, Şubat 2016'da Suriye'deki şiddeti azaltmış ve insani yardıma izin vermiş, aynı zamanda BM sorumluluğunda barış görüşmelerinin yeniden başlatılmasını sağlamıştır (Parasiliti vd., 2017, s.5). Rusya, 2015 yılında Suriye rejimini desteklemek için askeri güç kullanmaya başlamış, Esad'ın iktidarda kalmasına yardımcı olmuş ve bu süreçte on binlerce sivil yaşamını yitirmiştir. Daha sonra İran'ın Suriye'deki rolünü azaltmaya başlayan Rusya, fiili yönetici gibi görünmüş, uluslararası düzeyde rejime hiçbir rol bırakmamıştır (Shaban, 2019).

Ortadoğu'da önemli bir jeostratejik aktör olan Rusya, hesaba katılmadan Ortadoğu'nun yeniden düzenlenmesi söz konusu değildir. 30 Eylül 2015'te Suriye'deki DEAŞ mevzilerine gerçekleştirdiği hava saldırıları Rusya'nın Suriye'deki çatışmalara aktif olarak katılmasının başlangıcı ve Putin'in jeostratejik fırsatçılığının kanıtı olmuştur. Bu müdahale Rusya'nın Akdeniz'e inmesini sağladığı gibi Akdeniz'de üsler elde etmesini de mümkün kılmıştır. Rusya, 14 Mart 2016'da Suriye'deki askeri güçlerini kısmen geri çekmiş olmakla birlikte askeri operasyonlarını sürdürmüş, çatışma ortamında hem askeri hem de siyasi olarak aktif bir biçimde yer almıştır.

Putin, Aralık 2017'de Hmeimim üssünü ziyaret etmiş, Suriye üzerindeki hâkimiyetini göstermek için Esad'a kasten hakarete bulunmuştur. Suriye iç savaşı Rusya'nın Suriye topraklarındaki kontrolü ele geçirmesi bakımından mükemmel bir fırsat olduğu gibi pek çok fayda da sağlamıştır. Soğuk savaş döneminde Ortadoğu'da ABD ile Rusya'nın dengesini koruduğu anlaşılan Suriye'nin kontrolü, Rusya'nın Ortadoğu'ya doğrudan müdahale etmesine izin verdiği

gibi Akdeniz’de kendine bir yer edinmesi fırsatını da sunmuştur (Shaban, 2019). Suriye körfez petrol ve doğal gazının Doğu Akdeniz’e iletiminde jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir. ABD’nin bölge ülkeleriyle yapacağı işbirliği ile inşa edeceği boru hatları Rusya’nın enerji alanındaki çıkarları bakımından sorun teşkil etmektedir. Bu sebeple Rusya’nın Suriye topraklarını kontrol etmesi, Ortadoğu’dan Avrupa’ya doğru bir doğal gaz boru hattı kurma girişimini engelleyeceği anlamına gelmektedir. Suriye toprakları Rus silahlarının test edildiği ve Rus ordusunun eğitimi açısından da Rusya için avantaj sağlamıştır.

2017’de Suriye ile bir Rus koruma şirketi, petrol ve doğal gaz tesisleri ile ilgili bir anlaşma yapmıştır. Ayrıca Rusya’nın yakın tarihlerde Suriye ile imzaladığı anlaşmalar Rusya’ya petrol kuyuları açma, enerji altyapısını iyileştirme, enerji danışmanlığı desteği sağlama ve teknik personeli eğitime hakkı vermektedir. Yapılan anlaşmalar Rusya’nın gelecekte Suriye’deki petrol ve gaz sektörleri üzerinde neredeyse tam kontrol sahibi olacağını garanti etmektedir. Bu anlaşmalar, yasal çerçeve açısından meşru oldukları için önümüzdeki yıllarda Suriye halkına ağır bir yük getirecektir. Ancak şu anda Rusya’nın Suriye petrolünü kontrol etmesinin önünde engeller bulunmaktadır. Bunların en önemlileri:

1. ABD ve SDG, Suriye petrol sahalarını kontrol etmektedir. Rus kuvvetleri Şubat 2018’de Deyr Ezzor’daki alanlara doğru ilerlemeye çalışmış ABD ve Rus güçleri arasında doğrudan bir çatışma gerçekleşmiş, ABD kuvvetleri bu ilerlemeyi durdurmuştur.
2. Suriye’de petrol sektörüne yönelik ABD ve Avrupa yatırımlarının olması Rusya’nın Suriye petrolünü uluslararası pazarlarda satamayacağı anlamına gelmektedir.
3. Uluslararası şirketlerle daha önce yapılan ve hala yürürlükte olan anlaşmalar. Rusya’nın yakın gelecekte Suriye’nin karasularında aramalara odaklanacağı, petrol ve doğal gaz sektörlerini kontrol

edeceği ve Suriye’de uzun süre kalarak ülkeye hâkim olacağı öngörülmektedir (Shaban, 2019).

Suriye’nin kaybedilmesi Rusya’nın Akdeniz’deki en önemli limanlarını kaybetmesi, yakın gelecekte Libya ve Cezayir’in de kaybedilmesi tehlikesini de ortaya çıkaracaktır. Ekonomik çıkarları ve silah satışları yanında Suriye’nin stratejik müttefiki olan İran’ın da Rusya için önemi Rusya’nın Suriye rejimine destek vermesindeki etkenlerdir. İran, batı destekli tüm Sünni ittifakların olası risklerini dengeleyebilme potansiyeli ile Rusya’ya Orta Asya ve Kafkaslarda yardımcı olabilir. İran, Rusya’nın arka bahçesi olarak tanımlanan Afganistan, Pakistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Ermenistan’ın yanı sıra Hazar’a komşudur. Rusya’nın stratejik hedefleri açısından İran ile dostluğu oldukça önemlidir. Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya’da zayıflayan Rusya’nın, uluslararası dengelerde ayakta durması zorlaşacaktır (Mahalli, 2012, s.204).

Rusya’nın Suriye krizinde ağırlıklı olarak etki sahibi olmak istemesinin sebebi uluslararası sistemde ideolojik ve askeri bir güç olmasından ziyade kapitalist sistemin bir parçası olarak iktisadi ve ticari boyutta etkin olmak arzusudur. Soğuk savaştan mağlup olarak ayrılan ve büyük ekonomik bunalımlar yaşayan Rusya, 2000’li yıllardan sonra enerji fiyatlarındaki artışla elde ettiği gelirler sayesinde toparlanmıştır. Geçmişte Ortadoğu’daki etkinliği zayıflayan Rusya, İran ve ABD arasında yürüttüğü ince diplomasiyle eski gücünü tekrar kazanmaya başlamıştır. Rusya’nın İran üzerinden enerji nakil hattıyla Basra Körfezi üzerinde hakimiyet kurma isteğinde olduğu düşünülmektedir. Rusya’nın BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleri arasında yer alması, bölge ile ilgili alınacak kararlarda bu ülkenin elini güçlendirmekte, bölge üzerindeki gücünü arttırmaktadır. Dış politikasını büyük ölçekte enerji odaklı yürüten Rusya, enerji alanındaki gelişmelere hızla karşılık vermektedir (Ertekin, 2012, s.149-150).

Şam'daki rejim, Suriye'nin yeniden yapılanmasında iç savaşta rejim tarafını tutan ve koşulsuz yardım sağlayan ülkelerin müdahalesini kabul edeceğini açıkça ortaya koymuştur. Rusya ve İran, kısmen yaptırımların da neden olduğu kendi ekonomik krizleriyle mücadele etmektedirler. Bu sebeple Suriye'de kapsamlı bir yeniden inşayı finanse edecek durumda oldukları düşünülmemektedir. Tahran ve Moskova'nın Şam ile imza ettiği mutabakat zaptının iki temel amacı bulunmaktadır. Her iki hükümet de savaşa katılmanın maliyetlerini kaynak çıkarma ve kazançlı yatırım projelerinden pay alarak telafi etmek istemektedirler. Ayrıca askeri üsler, limanlar ve ulaşım bağlantılarının kontrolü ile uzun vadeli stratejik çıkarlarını güvence altına almaya çalışmaktadırlar. Bu iki ülkenin çıkarları ve hedefleri her zaman aynı olmadığı gibi bazen çelişkilidir. Rusya, merkezi devlet işlerini güçlendirmeye öncelik vermekte ve Suriye güvenlik sektöründe reform ve iyileştirme yapmaya odaklanmaktadır. Suriye'deki yatırımlarla (petrol, doğal gaz, mineraller, elektrik, tarım ve turizm sektörleri) ilgili mutabakat zaptı imzalayan her iki ülke, öncelikle fosfat madenciliği, petrol ve doğal gaz sektörlerinde karlı tavizler için rekabet etmektedirler. Moskova, Tartus'taki deniz üssünü genişletmek ve yönetmek, Palmira yakınlarında fosfat çıkarmak ve Humus'ta bir gübre fabrikası işletmek için anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca Suriye ve kıyı sularında petrol ve gaz için münhasır arama ve sondaj hakları elde etmiştir. Bununla birlikte Suriye'nin para birimini desteklemek için de mali kaynaklar sağlamıştır (Asseburg, 2020, s.12).

Sonuç

Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan istikrarsızlıklar/iç çatışmalar; Suriye iç savaşının bitirilmek istenmemesi, İsrail'in Filistin topraklarını ve haklarını gasp etmesi, Filistin halkını zorla göçe tabi tutması, Golan tepelerini ilhaki, Libya'da iç çatışmaların sürmesi, bölgedeki zengin hidrokarbon rezervleri üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen dış güçler tarafından destek ve finansın sağlanmasıyla ilgilidir. "Arap Baharı" adıyla literatüre giren olaylar; her ne kadar

bölge ülkelerinin iç dinamiklerinden kaynaklansa da uzun vadede küresel şirketlerin bu şirketlerin menşei ülkelerinin politikalarının bir yansıması olduğu, savaş ve iç karışıklık yaşanan ülkelerin enerji kaynakları rezerv alanları ve güzergâhları üzerinde kontrolün ele geçirilme politikalarıyla ilgili vuku bulduğu zaman içinde kendini göstermiştir.

Suriye’de yaşanan iç savaşa müdahil olan ABD, Rusya, Çin, İran, AB ülkeleri bölgede etkin rol almak istemiş, Rusya ve İran’ın rejim yanında muhalif grupları hedef alması sonucu yaşanan savaş daha da kızışmıştır. Savaşa müdahil olan ülkeler, Suriye’deki savaşı bitirmekten ziyade bölgedeki çıkar çatışmasında kendi menfaatlerine gördükleri gelişmeleri hayata geçirecek yeni politikalar üretmişlerdir. Suriye iç savaşında devlet dışı aktörlerin sayısı ve rolü de artmıştır. Ortadoğu, sahip olduğu zengin kaynakları, deniz ticaret yolları ve enerji güzergâhları ile ABD’nin dünya egemenliğine giden yolun önemli bir sıçrama alanını teşkil etmektedir. Bu sebeple ABD kendi menfaatleri doğrultusunda Ortadoğu’nun güvenliğini sağlamayı kendine görev edinmiştir. Rusya bölge üzerindeki emelleri için aylarca Bayır-Bucak üzerine hava saldırısında bulunmuş, kuzey Suriye hattının kendi istediği biçimde şekillenmesi için büyük askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlarda Rusya’nın en büyük destekçisi İran ve Hizbullah olmuştur.

Amaçlarına erişmek isteyen ülkeler, hedef ülkelerde iç savaş çıkartabilmekte ve hatta savaştan en fazla kazanç elde etmek ve savaşın sürdürülebilirliğini sağlamak için yönetim boşluğundan ötürü ortaya çıkan ve dış güçlerden beslenen terör gruplarını desteklemekten de geri kalmamaktadırlar. 2011’de Suriye’de başlayan iç savaşta ABD, Ortadoğu’daki gücünü korumak için bölge ülkeleriyle işbirliği içinde bir görünüm sergilemiş olmakla birlikte, büyük ölçüde çeşitli terör örgütlerinin desteklenmesi yönünde hareket etmiştir. Suriye’de büyük devletlerle işbirliği içinde olan

örgütlere de hem Rusya hem de ABD büyük askeri yardımlar yapmıştır.

Suriye iç savaşına müdahil olan ilgili devletlerarasındaki güç mücadelesiyle bölgesel yeni güvenlik sistemleri parametreleri vuku bulmuş, yaşanan çalkantılı süreç yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkacağına habercisi olmuştur. ABD ve Rusya Suriye iç savaşını bir fırsat bilerek bölgeye daha fazla nüfuz etme yönünde bu savaştan kendi çıkarları doğrultusunda fazlasıyla nemalanmıştır denilebilir.

ABD'nin temel amacı, BOP ile Ortadoğu coğrafyasını çıkarları doğrultusunda yeniden dizayn etmektir. Bu amaçla bölge yönetimleri üzerinde baskı kurmakta, yörüngesinde olmayan ülkelerde ise çıkarılan iç savaşlardan faydalanarak nüfuz alanını genişletmeye çalışmaktadır. ABD'nin Ortadoğu politikaları karşısında kendine rakip gördüğü ülke Rusya'dır. Bu sebeple ABD'nin Suriye politikasının ana hedefi, Rusya'nın Ortadoğu'daki etki alanını mümkün olduğunca daraltmak ve hatta bertaraf etmektir. Kontrolünde bulunan BAE, Suudi Arabistan gibi Suriye'yi de kendi kontrolü altına almayı hedeflemiştir. Suriye üzerinde kontrolü ele geçiren ABD, hem Rusya'nın Suriye'deki etkisini kırarak hem de Doğu Akdeniz'de de Rusya'nın hareket alanını kısıtlayabilecektir. Ayrıca Suriye üzerinden Avrupa'ya inşa edilecek bir boru hattıyla müttefiklerine doğal gaz sağlayabilecek ve aynı zamanda Avrupa'nın Rus doğal gazına olan bağımlılığını da azaltacaktır. Ancak Esad'ın yönetimde kalması ABD'nin tüm bu planlarını imkânsız kılmıştır.

Rusya, Türkiye ve İran ile yakın ilişkiler kurarak Suriye üzerindeki nüfuzunu arttırmada etkin rol oynamış ayrıca bölgesel dinamikler üzerinde daha büyük etki sahibi olmuştur. Suriye iç savaşının sonlandırılması ülkenin toprak bütünlüğünün korunması ve barışın sağlanması yönünde Rusya, Türkiye ve İran arasında kurulan üçlü bloğun Astana platformunu başlatması ile müzakere masasına tarafların oturması ve bir sonuca ulaşılması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Her ne kadar Astana platformu istenen sonuca ulaşmak

için yeterli olmasa da aralarında pek çok anlaşmazlık yaşayan her üç ülkenin Suriye özelinde işbirliğini ve bölgedeki diplomatik etkisini arttırmıştır.

Kaynakça

- Ağır, O. ve Takar, M. (2016). Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), ss. 285-306.
- Ahmadi, H. ve Ghorbani, F. (2014). The Impact of Syrian Crisis on Iran-Turkey Relations, *Iranian Review of Foreign Affairs*, 4(1), ss. 59-87.
- Akdemir, İ. O. (2011). Global Energy Circulation, Turkey's Geographical Location and Petropolitics, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 19, ss. 71–80.
- Akgün, M. (2016). Türkiye'nin Ortadoğu'daki Yeni Stratejisi, 27.08.2016, [www.dw.com/tr /turkiyenin-ortadoğudaki-yeni-stratejisi/a-19507959](http://www.dw.com/tr/turkiyenin-ortadoğudaki-yeni-stratejisi/a-19507959)
- Amidror, Y. (2016). *Tip of the Iceberg: Russian Use of Power in Syria*, BESA Center Perspectives Paper No. 371.
- Arı, T. (2004). *Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Asseburg, M. (2020). *Reconstruction in Syria Challenges and Policy Options for the EU and its Member States*, Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper 11 July 2020, Berlin. doi: 10.18449/2020RP11
- Ataman, M. ve Özdemir, Ç. (2018). Turkey's Syria policy: Constant Objectives, Shifting Priorities, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(2), ss. 13-35.
- Balanche, F. (2018). *Sectarianism in Syria's Civil War*. Washington: The Washington Institute for Near East Policy.

- Batrawi, S. (2020). *Pandora's Box in Syri Anticipating Negative Externalities of a Re-Entrenching Regime*, CRU Report, May 2020
- Bohman V. ve Ekengren, M. (2016). *Syria: A State of Imbalance and War a Case Study of The Civil War in Syria*, Stockholm, Swedish Defence University Bachelor's Dissertation: 15 ECTS (hp), ss. 1-38.
- Bostancı, M. (2016). Türkiye'nin Ortadoğu Siyasetine Etkisi Bakımından 1957 Türkiye-Suriye krizi, *Yeni Türkiye*, ss. 603-611.
- Bruce E. ve Bechtol J. (2015). North Korea and Syria: Partners in destruction and violence, *The Korean Journal of Defense Analysis*, 27(3), ss. 277-292
- Buhaug, H., Gates, S. (2002). The geography of civil war, *Journal of Peace Research*, 39(4), 2002, ss. 417-433.
- Buhaug, H., Gates, S., Lujala, P. (2005). Geography, strategic ambition, and the duration of civil conflict, *Paper prepared for presentation at the "Mapping the Complexity of Civil Wars" International Conference*, September 15-17, 2005, Zurich, Switzerland. A previous version of the paper was presented at the 2005 APSA Annual meeting, September 1-4, 2005, Washington, D.C.
- Congressional Research Service (CRS). (2020). CRS, using areas of influence data from IHS Conflict Monitor. *Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response*.
- Dalacoura, K. (2012). The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)*, 88(1), ss. 63-79.

- Dostal, J. M. (2016). Transnational War in Syria the Eisenhower Doctrine in the 21st Century?, *Romanian Political Science Review*, 16(2), 2016. ss. 179-218.
- Doster, B. (2013). Suriye'deki İstikrarsızlık ve Ülkelerin Değişen Siyasetleri, *Ortadoğu Analiz*, 5(55). ss. 33-40.
- Ertekin, B.A. (2012). Neo-Rusya'nın Akdeniz Rüyası: Neo-Rusya'nın Suriye Arap Baharı'ndaki Rolü, *Bilge Strateji*, 4(7), ss. 131-163.
- Eslen, N. (2017). *Küresel Güç Mücadelesi 21nci Yüzyılda Jeostrateji*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Friedman, G. (2011). *Gelecek On Yıl Neredeydik Nereye Gidiyoruz*. (Çev. Tayfun Törüner), İstanbul: Pegasus yayınları.
- GICJ (Geneva International Centre for Justice). (2017). *Syrian Civil War: Six Years into the Worst Humanitarian Tragedy Since WWII*, Geneva, Switzerland. www.gicj.org
- Göçer, İ. ve Çınar, S. (2015). The Reasons of Arab Spring, Its International Dimension and Impacts on Turkey's Foreign Trade and Tourism Incomes. *Kafkas University Economics and Administrative Sciences Faculty the Journal*, 6(10), ss. 51-68.
- Günel, K. (2008). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Güner, R. (2016). *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika, Bitmeyen Kavga: Suriye-ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü*. Ankara: Nobel yayınevi.
- Hatahet, S. (2019). *Russia and Iran: Economic Influence in Syria*, Middle East and North Africa Programme | March 2019,

Chatham House The Royal Institute of International Affairs.

Humud, C. E., Blanchard, M., Christopher M. ve Nikitin, B. D. (2017). *Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response*, Congressional Research Service, www.crs.gov

İbn-i Haldun. (1977). *Mukaddime Birinci Cilt*, (çev. Turan Dursun), Ankara: Onur Yayınları.

Jalaby, S. (2019). *Economic Consequences of Family Dispersion in Syria*, in chapter *Local Economies in Syria Divisions and Dependencies*, Published in September 2019 by Friedrich-Ebert-Stiftung, ss.17-28

Khlebnikov, A. (2020). *Assessing Russia's Middle East policy after the Arab Uprisings: Prospects and limitations*, Chapter in the book *Russia in the Changing International System* (Ed: Parlar Dal, Emel and Erşen, Emre). Switzerland: Springer Nature, ss. 224-243.

Klare, M. T. (2001). *Natural Resources Wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Metropolitan Books.

Laruelle, M. (2008). *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*, , Washington, D.C.: Woodrow Wilson Press/The John Hopkins University Press

Liggett, A. (2015). *Cheap Oil and the Impact on Rebuilding Syria*, Naval War College Newport, Rhode Island.

Luft, G. (2009). *Dependence On Middle East Energy And Its Impact On Global Security*, Energy and Environmental Challenges to Security, ss. 197-210, Conference proceedings, Editors: Stephen Stec & Besnik Baraj, <https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9453-8>.

- Mahalli, H. (2012). *Ortadoğu'da Kanlı Bahar*, İstanbul: Destek Yayınevi.
- Musaoğlu, N. (2015). Krizin İlk İki Yılında Suriye Krizinin Çözümü/ Çözüksüzlüğünde Rusya, *Karadeniz Araştırmaları*, Kış 2015, 48, ss. 1-30.
- O'Loughlin, J., Witmer, F. (2005). *Taking 'Geography' Seriously: Disaggregating the Study of Civil Wars*, Paper Presented At The Conference On "Disaggregating the study of civil war and transnational violence", University of California Institute of Global Conflict and Cooperation, La Jolla, CA.
- Oğuzlu, T. (2011). Ortadoğu'daki Halk Hareketleri ve Büyük Güçler. *Ortadoğu Analiz*, ORSAM, Ankara, 3(29), ss. 68- 76.
- Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?, *Bilgi*, (33) , ss. 81-102.
- Parasiliti, A., Reedy, K. ve Wasser, B. (2017). *Preventing state collapse in Syria*, Perspective Exper insights on a timely policy issue.
- Said, S. (2019). *Introduction, in Chapter Local Economies in Syria Divisions and Dependencies*, Published in September 2019 by Friedrich-Ebert-Stiftung, ss. 4-16.
- Sakin, S. ve Deveci, C. (2011). Ortadoğu Kavramı Ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme, *History Studies*, Special Issue, ss. 282-293.
- Samset, I. (2009). *Natural Resource Wealth, Conflict, and Peacebuilding*, The Graduate Center, Program on States and Security, Ralph Bunche Institute for International Studies.

- Sandıklı, A. ve Semir, A. (2012). *Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye*, BİLGESAM (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi), Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 52, İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sevim, C. (2012). *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Shaban, F. (2019). *The Oil and Natural Gas Conflict in Syria: Reality or Illusion*, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi –ORSAM, <https://orsam.org.tr/en/the-oil-and-natural-gas-conflict-in-syria-reality-or-illusion/>
- SNHR- (Syrian Network For Human Rights). (2018). https://sn4hr.org/wp-content/pdf/english/1389_civilians_killed_in_Syria_in_2_2018_en.pdf
- SNHR (Syrian Network for Human Rights). (2020). <http://sn4hr.org/syria-map-snhr/2020>
- Taşçı, T. A. (2015). *Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi*, Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM)
- UNHCR (2020). *Situation Syria regional refugee response*. <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>.
- Valenta, J. ve Valenta, L. F.(2016). *Why Putin wants Syria*, *Middle East Quarterly*, ss.1-7.
- Venturini, G. (2013). *The Proxy 'Civil War' In Syria Is About Gas, Oil And Pipelines*, 24 September, 2013, [Countercurrents.org](http://countercurrents.org)
- WFP (World Food Programme). (2021a). *Syrian Arab Republic*, May 2021, <https://www.wfp.org/countries/syrian-arab-republic>.

- WFP (World Food Programme). (2021b). *Syria Emergency*, May 2021, <https://www.wfp.org/emergencies/syria-emergency>
- World Bank Group. (2017). *World Bank Annual Report*, <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/14302150909711004/world-bank-annual-report-2017>.
- Zbygniew, A. (2005). Middle East: The Bernard Lewis Map, International Press Review Rassegna Stampa Internazionale Revue De Presse Internationale. <http://arthurzbygniew.blogspot.com/2005/08/bernard-lewis-map-of-middle-east.html>.
- Zifcak, S. (2012). The Responsibility to Protect After Libya and Syria, *Melbourne Journal of International Law*, 13, ss.1-35.